

**MEROS MUNOSABATLARIDAN KELIB CHIQUADIGAN
NIZOLARINING TURLARI VA ULARNING HUQUQIY
TABIATI**

**Toshkent davlat yuridik universiteti
2-kurs tayanch doktoranti
Soliyeva Kamola Rustamjon-qizi**

Annotatsiya: Mazkur maqolada meros munosabatlaridan kelib chiqadigan nizolar huquqiy munosabatlar doirasida tahlil qilinadi. Meros nizolarining tasnifi, ularning huquqiy tabiati va sud amaliyotidagi ifodasi, shuningdek, nizolarni yuzaga keltiruvchi omillar chuqur o'rganiladi. Muallif tomonidan meros nizolarining turli yuridik talqinlari — da'vo va nizo tushunchalari o'rtasidagi farqlar, ularning o'zaro bog'liqligi ilmiy asosda bayon etilgan. Shu bilan birga, maqolada huquqshunos olimlarning merosga oid nizolar bo'yicha qarashlari qiyosiy tahlil qilinadi. Mavzuga oid yondashuvlar orqali meros nizolarini aniqlash va tasniflashda yagona yondashuv ishlab chiqish zaruriyati asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: meros nizosi, meros da'vosi, huquqiy nizo, da'vo tushunchasi, meros mulki, vasiyatnoma, qonuniy merosxo'r, huquqiy munosabat, nizolar tasnifi, merosga oid da'volar.

Abstract: This article analyzes disputes arising from inheritance relations within the framework of legal relations. The classification of inheritance disputes, their legal nature and expression in judicial practice, as well as the factors that give rise to disputes, are studied in depth. The author, on a scientific basis, sets out the differences between various legal interpretations of inheritance disputes - the concepts of claim and dispute, and their interrelationship. At the same time, the article provides a comparative analysis of the views of legal scholars on inheritance disputes. The need to develop a unified approach to the identification and classification of inheritance disputes through thematic approaches is substantiated.

Keywords: inheritance dispute, inheritance claim, legal dispute, concept of claim, inheritance property, will, legal heir, legal relationship, classification of disputes, inheritance claims.

Аннотация: В данной статье анализируются споры, возникающие из наследственных отношений в рамках правоотношений. Глубоко изучаются классификация наследственных споров, их правовая природа и выражение в судебной практике, а также факторы, порождающие споры. Автор на научной основе выявляет различия между различными юридическими толкованиями споров о наследстве - понятиями иск и спор, а также их взаимосвязью. В то же время в статье представлен сравнительный анализ взглядов ученых-правоведов на наследственные споры. Обоснована необходимость разработки единого подхода к выявлению и классификации наследственных споров посредством тематических подходов.

Ключевые слова: наследственный спор, наследственный иск, судебный спор, понятие иска, наследственное имущество, завещание, законный наследник, правоотношение, классификация споров, наследственные иски.

Meros munosabatlaridan kelib chiqadigan nizo - bu yuridik atama bo'lib, marhumning mulkidan o'z ulushini olishni xohlagan bir necha shaxs da'vo qilganda qo'llaniladi. Bu atama marhum shaxsning mol-mulkiga nisbatan huquq talab qilayotgan bir nechta vorislar o'rtasidagi kelishmovchilikni ifodalaydi.

Bunday nizolar hatto vasiyatnoma mavjud bo'lgan taqdirda ham yuzaga keladi, bu esa masalaning tinch yo'l bilan hal etilishini ta'minlamaydi va kafolatlamaydi. Bunday holatlarda kelishuv sud orqali amalga oshiriladi. Shuni ta'kidlash lozimki, statistik ma'lumotlarga ko'ra, meros bilan bog'liq nizolarni hal qilish masalalari eng murakkab masalalardan biri hisoblanadi. Ular O'zbekiston Respublikasining amaldagi Fuqarolik kodeksi moddalarida asosida ko'rib chiqiladi.

Meros nizosi tushunchasi, meros huquqiy munosabatning o'zi kabi, doktrinada keng ko'lamda ishlab o'rganilgan bo'lib, unda ko'pincha "da'vo" va "nizo" tushunchalari bir-biriga tenglashtiriladi. Jumladan, P.S.Nikityuk meros haqidagi da'volarni besh guruhga ajratib, quyidagi nizolarni sanab o'tgan: qonuniy merosxo'rlar o'rtasidagi; qonuniy merosxo'rlar va vasiyatnoma bo'yicha merosxo'rlar o'rtasidagi; bir vasiyatnoma bo'yicha merosxo'rlar yoki turli vasiyatnomalar bo'yicha merosxo'rlar o'rtasidagi; davlat va qonuniy yoki vasiyatnoma bo'yicha merosxo'rlar o'rtasidagi; shuningdek, meros bilan bog'liq boshqa da'volar¹.

R.A. Arupov ham P.S.Nikityuk kabi quyidagi meros nizolarini ajratib ko'rsatgan: qonun bo'yicha merosxo'rlar o'rtasidagi; qonun bo'yicha merosxo'rlar va vasiyatnoma bo'yicha merosxo'rlar o'rtasidagi yoki turli vasiyatnomalar bo'yicha merosxo'rlar o'rtasidagi; qonun yoki vasiyatnoma bo'yicha merosxo'rlar va davlat o'rtasidagi nizolar hamda boshqa meros ishlari².

T.V. Salomatova, meros da'volari tasnifini ochib berar ekan, merosga oid nizolarning quyidagi turlarini sanab o'tgan: qonun bo'yicha merosxo'rlar o'rtasidagi; qonun bo'yicha va vasiyatnoma bo'yicha merosxo'rlar o'rtasidagi, vasiyatnomaning to'liq yoki qisman haqiqiy emasligi masalasini ko'rib chiqishda yuzaga keladigan; vasiyatnoma bo'yicha yoki turli vasiyatnomalar bo'yicha merosxo'rlar o'rtasidagi; merosxo'rlar va davlat o'rtasidagi nizolar³.

Merosga oid da'volarning yuqorida ko'rsatilgan tasniflari olimlar tomonidan moddiy-huquqiy belgisiga ko'ra, ya'ni nizoli huquqiy munosabatning mohiyatiga asoslanib o'tkazilgan. Aynan shu sababli ular "da'vo" va "nizo" tushunchalarini bir xil ma'noda qo'llashga yo'l qo'yganlar.

¹ Никитюк П.С. Проблемы советского наследственного права: Дисс. ...докт. юрид. наук. Кишинев, 1975. С. 216-217.

² Арупов Р.А. Судебная защита наследственных прав и охраняемых законом интересов граждан. Автореф. дисс. ...канд. юрид. наук. М., 1988. С. 12.

³ Саломатова Т.В. Виды исков о наследстве. // Российская юстиция. 2001. № 7. С. 23

Boshqa olimlar, aksincha, merosga oid nizolarni tasniflash jarayonida amalda da'vo turlarini sanab o'tishgan. Jumladan, K.V. Grinberg merosga oid nizolarni tasniflashda da'vo predmetini asos qilib olgan edi. Da'vogarning sudga uning javobgarga nisbatan moddiy-huquqiy talablarini qondirish to'g'risidagi talablariga, ya'ni da'vo predmetiga qarab, muallif merosga oid nizolarni quyidagicha tasniflashni taklif etgan:

1) meros mol-mulkka bo'lgan huquqni tan olish va uni bo'lish to'g'risidagi qonun bo'yicha va vasiyatnoma bo'yicha merosxo'rlar o'rtasidagi nizolar.

Ushbu guruhdagi nizolar ikki kichik guruhga ajratildi: a) notarial organga murojaat qilingunga qadar yoki murojaat paytida, lekin merosga bo'lgan huquq to'g'risida guvohnoma berilgunga qadar yuzaga kelgan nizolar; b) merosga bo'lgan huquq to'g'risida guvohnoma berilgandan keyin, notarial organ tomonidan qonun, vasiyatnoma, davlat bo'yicha merosxo'rlarning huquqlari buzilganida yuzaga kelgan nizolar;

2) merosxo'rlar ulushining miqdori belgilangan tartibda aniqlangan taqdirda meros mol-mulkining ulushini asli holda ajratish to'g'risidagi nizolar;

3) merosni qabul qilib olish muddatini uzaytirish bilan bog'liq nizolar;

4) meros qoldiruvchining qarzlari to'lash bilan bog'liq nizolar;

5) vasiyatnomani haqiqiy emas deb topish to'g'risidagi nizolar⁴.

Biroq, "meros da'vosi" va "meros nizosi" kabi kategoriyalarning o'zaro chambarchas bog'liqligiga qaramay, ularning farqlariga e'tibor bermaslik mumkin emas.

"Da'vo" atamasi qonunchilikda va sud organlari amaliyotida manfaatdor shaxsning sudga murojaatini ifodalash uchun ham, da'voning predmeti, asosi, shuningdek da'vogarning javobgarga nisbatan talabini ifodalash uchun ham

⁴ Гринберг К.В. Защита наследственных прав в нотариальном и судебном порядке. Дисс. ... канд. юрид. наук. Свердловск, 1990. С. 23.

qo'llaniladi. Da'vo - bu huquqni himoya qilish to'g'risidagi sudga qaratilgan talabdir. Da'vogar tomonidan javobgarining buzilgan huquqni tiklash majburiyatini ko'rsatish faqat vakolatli shaxsning qarzdorga da'vosini ifodalash shakli, sud muhokamasi predmetini belgilash usulidir. Da'vogarning sudga murojaat qilishi buzilgan huquqni himoya qilish uchun fuqarolik sud ishlarini qo'zg'atish vositasi hisoblanadi, javobgarga nisbatan qo'yilgan talab taraflarning huquq va majburiyatlarini belgilash maqsadida sudning ko'rib chiqish predmeti hisoblanadi.

"Da'vo" haqidagi ta'limot o'z ildizini Rim huquqidan oladi. Shu bilan birga, Rim huquqshunoslari tomonidan berilgan "da'vo" tushunchasining mazmuni ham saqlanib qolgan va zamonaviy huquqshunoslar tomonidan huquqni qo'llash amaliyotida keng foydalanilmoqda. Digestlarda da'voning umumiy tushunchasi quyidagicha keltirilgan: da'vo - bu shaxsning o'ziga tegishli talabni sud tartibida amalga oshirish huquqidan boshqa narsa emas⁵. Da'vo tushunchasi yuridik adabiyotlardagi eng munozarali masalalardan biridir. Eng umumiy ta'rif shundan iboratki, da'vo deganda da'vogarning javobgarga uning huquqi yoki qonuniy manfaati himoya qilinishi to'g'risida birinchi instansiya sudi orqali murojaat qilgan talabi tushuniladi. Da'vo - da'vogarning manfaatlarini himoya qilishning protsessual vositasi, da'vo da'vo ishini qo'zg'atadi, shu bilan nizo sudda ko'rish uchun o'tkaziladi.

Da'vo tushunchasining bir nechta asosiy konsepsiyalari haqida so'z yuritish mumkin.

Birinchidan, moddiy-huquqiy va protsessual-huquqiy ma'noda da'vo qilish huquqini farqlash. Protsessual ma'nodagi da'vo - o'z huquq va manfaatlarini himoya qilish to'g'risidagi birinchi instansiya sudiga yo'naltirilgan talabdir. Bu jihatdan da'vo fuqarolik protsessini boshlash vositasi hisoblanadi.

⁵ Гражданское право. Том 1: Учебник / Г.Н. Черничкина, В.В. Бараненков, И.В. Бараненкова и др.; Под ред. Г.Н. Черничкиной - М.: ИЦ РИОР: НИЦ Инфра-М, 2013 - 448 с

Ikkinchidan, bir qator mutaxassislar – A.F. Kleyzman, A.A. Dobrovolskiy va boshqalar da’voni ikki tomondan iborat yagona tushuncha sifatida ko‘rib chiqdilar: moddiy-huquqiy va protsessual-huquqiy. Da’voning protsessual-huquqiy tomoni - bu da’vogarning o‘z huquqini himoya qilish to‘g‘risida sudga bo‘lgan talabi. Da’voning moddiy-huquqiy tomoni esa moddiy huquq yoki manfaatni himoya qilish to‘g‘risidagi talab hisoblanadi.

Boshqa olimlar K.S. Yudelson, V.M. Semyonov, K.I. Komissarovlar da’voni fuqarolik protsessual huquqi kategoriyasi sifatida talqin qilganlar. G.L. Osokina ham taxminan shunday yondashuvni qo‘llaydi. Bu qarash M.A. Gurvichning nuqtai nazariga yaqin bo‘lib, to‘g‘riroq ko‘rinadi. Da’vo fuqarolik protsessual huquqining tushunchasi va instituti hisoblanadi, shu sababli u bunday ikki tomonlama moddiy-protsessual institut bo‘la olmaydi. Shuning uchun da’voni birinchi instansiya sudiga da’vogarning javobgarga qarshi o‘z huquqini yoki qonun bilan qo‘riqlanadigan manfaatini himoya qilish to‘g‘risidagi talabi sifatida ta’riflash maqsadga muvofiqdir⁶.

K.I. Komissarov to‘g‘ri ta’kidlaganidek, “subyektiv huquq va da’vo fuqarolik huquqi hamda sud jarayoni o‘rtasidagi munosabatni kichik ko‘rinishda aks ettiradi”. I.M. Zaytsev ta’kidlaganidek, da’vo fuqarolar va tashkilotlarning huquqlari hamda qonun bilan himoyalangan manfaatlarini sud orqali himoya qilish elementi sifatida protsessual va moddiy huquqning boshqa vositalari bilan uzviy bog‘liq va ular bilan faol o‘zaro ta’sirda bo‘ladi. Manfaatdor shaxslar o‘z huquqlari buzilganda yoki nizolashilganda o‘z huquqiy talablarini da’vo talablari shaklida ifodalaydilar.

⁶ Иноценко В.А., Гужов Е.А. ИСК В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ: ПРОБЛЕМЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ. КОНФЕРЕНЦИЯ: СЕМЬЯ. ОБЩЕСТВО. ГОСУДАРСТВО: ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ – III. Ставрополь, 17 декабря 2013 года материалы Всероссийской научно-практической конференции (с международным участием). ФГБОУ ВПО «Российский государственный социальный университет» в г. Ставрополе; под редакцией: Гударенко Р.Ф., Рясянской Н.А., Автомоновой М.В.. 2014

Taqdim etilgan da'voga muvofiq, sud fuqarolik huquqi to'g'risidagi nizoni ko'rib chiqish va hal etish uchun da'vo ishini boshlaydi⁷.

Umuman olganda, protsessual fanda da'vo tushunchasini shakllantirishda to'rtta asosiy yondashuv an'anaviy ravishda ajratib ko'rsatiladi:

1) bu manfaatdor shaxsning buzilgan yoki nizolashilayotgan huquqini yoxud qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatini himoya qilish uchun yurisdiksiya organiga murojaat qilishi (P.V. Loginov, V.N. Shcheglov)⁸;

2) da'vo ikki talabning birligi bo'lib, ikki tomonlama xususiyatga ega: moddiy-huquqiy (da'vogarning javobgarga nisbatan talabi) va protsessual-huquqiy (sudga huquqni himoya qilish haqidagi talab) (A.A. Dobrovolskiy, S.A. Ivanova);

3) bu ikki huquq sohasiga xos bo'lgan institut: moddiy va protsessual. Protsessual ma'noda da'vo – bu manfaatdor shaxsning huquqni himoya qilish to'g'risidagi sudga yo'llangan talabi. Moddiy huquqdagi da'vo esa – da'vogarning sud orqali javobgarga qaratilgan moddiy-huquqiy da'vosi, ya'ni sud tomonidan himoya qilinadigan fuqarolik huquqining o'zi (M.A. Gurvich)⁹;

4) bu manfaatdor shaxsning da'vogar ko'rsatgan nizoli moddiy-huquqiy munosabatdan kelib chiqadigan, buzilgan yoki nizolashilayotgan huquqni yoxud qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatni (o'zining yoki boshqa shaxsning) himoya qilish to'g'risidagi, qonunda qat'iy belgilangan tartibda ko'rib chiqilishi va hal etilishi lozim bo'lgan talabi (G.L. Osokina).

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqib, da'vo tushunchasini atroflicha tahlil qilib, da'vo tushunchasiga quyidagicha yondashishimiz mumkin: da'vo - da'vogarning manfaatlarini himoya qilishning protsessual vositasi bo'lib, u da'vo ishini qo'zg'atadi va shu orqali nizoni ko'rib chiqish uchun sudga o'tkazadi. Da'vo

⁷ И.М. Функции иска в судопроизводстве // Государство и право. 1996. № 7. С. 88.

⁸ Логинов П.В. Понятие иска и исковая форма защиты права // Советское государство и право. 1983. № 2. С. 100

⁹ Гурвич М.А. Учение об иске. М., 1981. С. 7.

taqdim etish shartlari va sudda da'vo ishi yuritish tartibida ish qo'zg'atish imkoniyatining o'zi faqat protsessual-huquqiy holatlarga bog'liq. Shu sababli, da'voni faqat fuqarolik protsessual huquqining toifasi sifatida aniqroq tavsiflash maqsadga muvofiqdir.

Da'vo fuqarolar va tashkilotlarning huquqlari hamda qonun bilan himoyalangan manfaatlarini sud orqali himoya qilish tizimining bir qismi sifatida protsessual va moddiy huquqning boshqa vositalari bilan uzviy bog'liq bo'lib, ular bilan faol o'zaro ta'sirda bo'ladi. Manfaaddor shaxslar o'z huquqlari buzilganda yoki nizolashilganda o'z huquqiy talablarini da'vo talablari ko'rinishida shakllantiradilar. Taqdim etilgan da'voga muvofiq sud da'vo ishini yuritishni boshlaydi va shu jarayonda nizo ko'rib chiqiladi hamda hal etiladi.

Ilmiy adabiyotlarda huquq to'g'risidagi nizo kategoriyasi moddiy huquq (N.B. Zeyder, M.A. Vikut) yoki protsessual huquq (I.A. Jeruolis, I.B. Moreyn) instituti sifatida ham talqin qilinadi¹⁰. Xususan, M.A. Gurvich huquqiy nizoni fuqarolik huquqini amalga oshirishga to'siq sifatida ta'riflagan. A.M. Nexoroshix esa huquq to'g'risidagi bahsning mohiyatini uning qarama-qarshi tomonlari o'rtasidagi kelishmovchiliklar mavjudligi bilan bog'lagan¹¹.

L.A. Vaneeva, L.A. Nikolayeva, N.A. Chechina va boshqa olimlar nizoning mohiyatini huquqbuzarlik yoki huquqbuzarlik natijasida yuzaga kelgan huquqiy holat (huquqiy munosabat) sifatida talqin etishgan. I.A. Jeruolis esa nizoni haqiqatda sodir bo'lgan yoki taxmin qilingan huquqbuzarlikdan kelib chiqadigan huquqiy tuzilma sifatida ko'rib chiqqan¹².

¹⁰ Гринберг К.В. Защита наследственных прав в нотариальном и судебном порядке. Дисс. ... канд. юрид. наук. Свердловск, 1990. С. 123-124.

¹¹ Нехороших А.М. Претензионное производство как институт досудебного урегулирования споров, возникающих из правоотношения по железнодорожной перевозке грузов. Дисс. ...канд. юрид. наук. Саратов, 2004. С. 28

¹² Сигаева Т.А. Подходы к определению сущности правового спора // Евразийский юридический журнал. 2010 № 1 (20). С. 517522.

M.M. Nenashevning fikricha, huquq haqidagi nizo - bu ikki taraf xohish-irodasining obyektiv ifodalangan ziddiyati bo'lib, u bir tarafning yuridik xususiyatga ega bo'lgan talabidan va ikkinchi tarafning ushbu talabni amalda qondirishga to'sqinlik qiluvchi huquqiy holatidan iborat¹³.

Umuman olganda, T.A. Sigayeva to'g'ri ta'kidlaganidek, huquqiy nizoning mohiyati huquq va majburiyatlar yoki qonun bilan himoya qilinadigan manfaatlar to'qnashuvidir. Bunda muallif ko'rsatadiki, tomonlar manfaatlarining ziddiyati shunday keskinlik chegarasiga yetganda nizo shakllanadi, qachonki u kamida bir tomonning o'z huquqlarini yoki qonun bilan himoya qilinadigan manfaatlarini himoya qilish borasidagi xohish-irodasida namoyon bo'ladi¹⁴.

Shunday qilib, meros huquqiy munosabatlari subyektlari o'rtasida yuzaga keladigan huquqiy nizo manfaatlar to'qnashuvi hisoblanib, u meros huquqlarining buzilishi, ularni amalga oshirishga to'sqinlik qilish yoki mavjud noaniqlik natijasi bo'lishi mumkin. Meros nizosining subyektlari aynan nizoli meros huquqiy munosabatlarining ishtirokchilari, xususan: vasiyatnoma bo'yicha merosxo'rlar va ular tomonidan tayinlangan shaxslar; qonun bo'yicha merosxo'rlar; vakil qilib tayinlash huquqi asosida meros oluvchilar; meros transmissiyasi tartibida meros oluvchilar; majburiy ulushga huquqi bo'lgan merosxo'rlar; meros qoldiruvchining mehnatga layoqatsiz qaramog'idagi shaxslar; vasiyatnomani ijro etuvchi; vasiyat bo'yicha meros oluvchi; vasiyat bo'yicha meros oluvchilarga tayinlangan shaxslar; meros qoldiruvchining kreditorlari.

Meros da'vosining taraflari sifatida da'vogar va javobgar ishtirok etadi. Ular ish qo'zg'atilgan paytda nizoli meros huquqiy munosabatlarining subyektlari deb

¹³ Ненашев М.М. Спор о праве и его место в гражданском процессе. Автореф. дисс... канд. юрид. наук. Саратов, 2011. С. 8

¹⁴ Сигаева Т.А. Подходы к определению сущности правового спора // Евразийский юридический журнал. 2010 № 1 (20). С. 517522.

taxmin qilinadi. Bunda sud da'vogarning vorislik huquqi taxmin qilinayotgan javobgar tomonidan buzilgan deb hisoblaydi. Aslida, taraflar o'rtasida meros huquqiy munosabatlarning yo'qligi yoki da'vogarning vorislik huquqi javobgar tomonidan buzilganligi aniqlanishi turli xil protsessual-huquqiy oqibatlariga olib keladi. Bu oqibatlar noto'g'ri javobgarni almashtirish yoki da'vo talablarini qanoatlantirishni rad etish masalasini hal qilishga ta'sir ko'rsatadi.

Ilmiy adabiyotlarda meros haqidagi da'vo tushunchasiga ko'plab ta'riflar berilgan. Masalan, V.I. Serebrovskiy meros da'vosini merosxo'rga yoki merosxo'r deb taxmin qilingan shaxsga tegishli bo'lgan barcha narsalarni talab qilishga qaratilgan da'vo sifatida tushungan. Bu haqiqiy merosxo'rning noqonuniy egallovchidan meros mulkini talab qilish da'vosi, shuningdek merosxo'rlarning boshqa shaxslar tomonidan noqonuniy o'zlashtirilgan ulushlarini qaytarib berish to'g'risidagi da'vosi bo'lishi mumkin¹⁵.

A.I. Barishev esa meros da'vosini meros olish huquqiga ega bo'lmagan shaxs tomonidan o'zlashtirilgan huquq va majburiyatlar yig'indisi to'g'risidagi talab sifatida ta'riflaydi¹⁶.

P. S. Nikityuk qonun yoki vasiyatnoma asosida merosxo'rlar doirasini aniqlash va ularning meros vorisligida ishtirok etish xususiyati to'g'risidagi talabni meros da'vosi deb ataydi¹⁷.

Merosga oid da'vo tushunchasi asosan fuqarolik huquqi olimlari tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, keltirilgan nuqtayi nazarlar, birinchi navbatda, uning moddiy-huquqiy jihatini ifodalaydi. Ko'rinib turibdiki, yuqorida keltirilgan tushunchalar meros da'vosining faqat qisman ta'rifini o'z ichiga oladi, chunki meros

¹⁵ Серебровский В.И. Избранные труды по наследственному и страховому праву. М., 2003. С. 236237.

¹⁶ Барышев А.И. Приобретение наследства и его юридические последствия. М., 1960. С. 79.

¹⁷ Янева Р.Р. Наследственные иски и их виды // Труды Оренбургского института (филиала) МГЮА. 2009. № 10. С.157171

da'vosi nafaqat da'vogarning javobgarga buzilgan huquqni bartaraf etish to'g'risidagi moddiy-huquqiy talabini, balki protsessual-huquqiy jihatni - da'vogarning huquqni himoya qilish uchun sudga murojaat qilishini ham qamrab olishi lozim.

O'z navbatida, merosga oid nizo - bu merosga oid huquqiy munosabatlar ishtirokchilari o'rtasidagi kelishmovchiliklarning o'zidir. Merosga oid da'vo esa - bu nizo oqibatida sudga taqdim etiladigan moddiy-huquqiy talabdir.

O'z navbatida, meros nizosi manfaatdor shaxs tomonidan tegishli da'vo sud organlariga taqdim etilgan taqdirdagina sud ishiga aylanadi.

Keng ma'noda merosga oid nizolarni tasniflash ular kelib chiqqan moddiy meros-huquqiy munosabatlarning mohiyatiga asosan amalga oshirilishi lozim. Shunday qilib, meros-huquqiy munosabatning turiga qarab nizolarning ikkita asosiy guruhini ajratib ko'rsatish mumkin:

1) meros olishga oid nizolar, ya'ni universal huquqiy vorislik tartibida mulkiy huquq va majburiyatlarning meros qoldiruvchidan merosxo'rlarga o'tishi bilan bog'liq huquqiy mojarolar;

2) meros qoldiruvchining majburiyatlari bilan bog'liq, meros huquqlarini tiklashga qaratilmagan, biroq merosning ochilishi manfaatdor shaxslar (xususan, meros qoldiruvchining kreditorlari) talablarining asoslaridan biri hisoblangan nizolar.

Meros nizosi vakolatli sud organiga ko'rib chiqish uchun topshirilganda, u meros da'vosiga aylanadi. Shu sababli, R.R.Yaneyeva tomonidan ilgari bildirilgan meros da'volarini mazkur ikki guruhga tasniflash borasidagi nuqtai nazar o'z ahamiyatini saqlab qolmoqda.

Meros bilan bog'liq nizolar orasida quyidagilarni ajratib ko'rsatish mumkin: merosni qabul qilish muddatini tiklash haqida; meros mol-mulkka nisbatan mulk huquqini tan olish to'g'risida; merosni taqsimlash haqida; vasiyatnomani haqiqiy emas deb topish to'g'risida; merosdan voz kechishni bekor qilish haqida;

merosxoʻrni noloyiq deb eʼtirof etish toʻgʻrisida; merosda majburiy ulushga boʻlgan huquq haqida; mol-mulkni meros tarkibiga kiritish toʻgʻrisida; mol-mulkning alohida turlarini meros qilib olish haqida va boshqalar.

Shu bilan birga, meros nizolariga xos boʻlgan quyidagi xususiyatlar mavjudligini tan olmaslik mumkin emas: bunday nizo meros ochilishidan oldin vujudga kelishi mumkin emas; unda meros qoldiruvchining ishtirok etishi imkonsiz; meros qoldiruvchi hayotligida homilador boʻlgan, lekin hali tugʻilmagan merosxoʻrning manfaatlarini hisobga olish zarurati; nizo ishtirokchilarining potensial koʻpligi; nizoning huquqiy va axloqiy jihatlarining uygʻunlashuvi¹⁸.

Merosga oid, biroq yuqorida keltirilgan xususiyatlarga mos kelmaydigan ishlar meros nizolari hisoblanmaydi. Qarindoshlik munosabatlari faktini yoki bajarilmagan vasiyatnomaning haqiqiy emasligiga asos boʻlgan yuridik holatni aniqlash zarurati, notariusning meros huquqi haqidagi guvohnomani berishni rad etishi va boshqa shunga oʻxshash holatlarda yuzaga keladigan huquqiy munosabatlar nizoli hisoblanmaydi. Aynan shu sababli, bunday talablar umumiy yurisdiksiya sudi tomonidan daʼvo tartibida emas, balki alohida ish yuritish tartibida koʻrib chiqiladi.

Biroq, yuqorida taʼkidlanganidek, meros huquqi sohasidagi islohotlar meros bilan bogʻliq nizolarning tasniflanishiga taʼsir qilmasligi mumkin emas edi. Bugungi kunda bunday nizolar qatoriga quyidagilarni ham kiritish mumkin: er-xotinning birgalikdagi vasiyatnomasini haqiqiy emas deb topish toʻgʻrisidagi; meros shartnomasini oʻzgartirish, bekor qilish yoki uni haqiqiy emas deb topish haqidagi; meros fondini tashkil etish toʻgʻrisidagi va boshqa shu kabi masalalar.

Shunday qilib, merosga oid nizolarni merosning ochilishi munosabati bilan va merosga oid huquqiy munosabatlarning bir tomonining boshqa tomonining keng

¹⁸ Долганова И.В., Ерофеева Д.В., Ефимова О.В., Кирпичев А.Е., Кулаков В.В., Левушкин А.Н., Свиринов Ю.А., Смирнова В.В., Филиппова С.Ю. Актуальные проблемы гражданского права: учебник (под ред. д.ю.н., проф. Р.В. Шагиевой). «ЮСТИ ЦИЯ», 2019 // СПС «Гарант».

ma'nosida merosga oid huquqlari buzilishi yoki nizolashuvi natijasida kelib chiqqan meros huquqi subyektlari o'rtasidagi kelishmovchiliklar (ziddiyatlar) sifatida tavsiflash mumkin.

Merosga oid nizo taraflar tomonidan mustaqil ravishda yoki da'vo ishini yuritish doirasida sud tartibida hal etilishi mumkin, buning uchun manfaatdor shaxslar protsessual qonun hujjatlari talablariga javob beradigan merosga oid da'vo taqdim etadilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Никитюк П.С. Проблемы советского наследственного права: Дисс. ...докт. юрид. наук. Кишинев, 1975. С. 216-217.
2. Арупов Р.А. Судебная защита наследственных прав и охраняемых законом интересов граждан. Автореф. дисс. ...канд. юрид. наук. М., 1988. С. 12.
3. Саломатова Т.В. Виды исков о наследстве. // Российская юстиция. 2001. № 7. С. 23
4. Янева Р.Р. Наследственные иски и их виды // Труды Оренбургского института (филиала) МГЮА. 2009. № 10. С.157171